

Abstractie en essentie

Jacob Voorthuis

Mondriaan en Picasso vertegenwoordigen wellicht de meest duidelijke voorbeelden van de abstractie, het abstraheren van een gegeven tot een essentie. Picasso door de observatie van het object in de lijfelijke beweging er omheen in gefragmenteerde vlakken op te delen en deze op het statische, tweedimensionale vlak te drukken in bruin en grijs tinten. Deze techniek kan gezien worden als *de essentie* van het kubisme als abstractietechniek. Mondriaan daarentegen, abstraherde door de wereld die hij zag in het Nederlandse landschap tot haar horizontaliteit en verticaliteit en haar primaire kleuren te reduceren en deze te verbijzonderen tot een *oorspronkelijkheid* en daarmee tot iets verhevens, iets met een *andere* waarheid dan dat van het troebele alledaagse. Picasso zou denk ik niet zo ver gegaan zijn. Hij was niet zo op zoek naar de mystiek van de *oorsprong*. Niettemin hebben beiden gemeen dat ze beroemd zijn geworden vanwege hun zoektocht naar de essentie van het beeld via de abstractie. Er zijn dus blijkbaar minstens twee essenties van het beeld mogelijk. Zijn er nog meer? Jazeker. In feite is iedere vorm van productie ook een vorm van abstractie. Dat moet worden uitgelegd.

Wat blijft er over van de wereld in een schets? De schets is een reductie van de wereld, een abstractie waarin zij iets van de wereld reproduceert. Een schets is een distillaat. Het distilleert de wereld tot een essentie dat in zijn smaak en substantie geheel anders is dan het origineel, zoals cognac een essentie is van de druif en parfum een essentie van de roos. Een schets is dus eigenlijk een *monsterlijke* abstractie waarbij het origineel wordt geanalyseerd en gereduceerd en zo geheel vervormt opgaat in iets geheel anders. Toch blijft er iets van het origineel over, een vleug, een glimp, een echo. Wat bleef er over van Narcissus? Niet zijn evenbeeld in het water. Dat vervloog toen hij zichzelf liet verdrinken. Water is meedogenloos, het houdt niets vast. Alleen Echo bleef over, een meisje dat gedoemd was laatste woorden te herhalen en het verhaal. Echo was niet Narcissus, maar in zekere zin was hij haar essentie: iets geheel anders met een nagalm van het origineel.

Zoals het Nederlandse landschap zich terugdringt tot een lijn aan de horizon, een gevoelige lijn, zo dringt de schets de wereld terug tot een lijn, een gevoelige, pregnante lijn. De lijn neemt in zijn klank en vibrato de wereld aan, zet die wereld om in suggesties; maakt daarbij een nieuwe wereld waarin het oude als een vleug herkenbaar blijft.

Maar, en dit is het belangrijke, het gaat al helemaal niet meer echt om die vleug herkenbaarheid. Het gaat nu om iets nieuws. *Het kunstwerk is een begin*. De lijn snijdt het plenum van het bestaande open en maakt in de lijn weer ruimte voor een nieuwe wereld, oneindig groot, net als zijn origineel. Ook deze wereld is vol, zoals cognac vol is, vol met een essentie van de druif die zelf vergaan is maar een echo achterlaat in de smaak en de reuk. De cognac opent een nieuwe wereld, een smaak natuurlijk, van cognac, maar ook een wereld van het openen van de fles, het inschenken onder gelach, de volle geur in het halfllege glas, de houding van mensen bezig in een goed gesprek. Die druif zijn we allang vergeten. Een oude wijsgeer uit China, Tung Chi'i Chang had hier een goede blik op. "Een schets", zei hij, "is in het geheel niet opgewassen tegen bergen en water als het gaat om het wonder van een landschap. Tegelijkertijd zijn bergen en water in het geheel niet opgewassen tegen een schets voor wat betreft het ongelooflijke wonder van kwast en inkt." Zo is het. Wat er over blijft van de wereld in een schets is bijna niets, er ontstaat namelijk zo veel nieuws: een nieuwe overgevoelige wereld, een volle wereld waarin het zorgvuldige kijken, de houding van het kijkende lichaam, het gesprek, de rol van de schets als object in een leven, de mogelijkheden in het beeld te reizen. Het zijn allemaal mogelijkheden waardoor de mens opnieuw in relatie gebracht wordt tot de wereld om hem heen.

¹ Zie ook Ernst von Glasersfeld, *Radical constructivism: A way of knowing and learning*, Falmer Press, 1995 die zijn visie op abstractie op dat van Piaget baseerde. Zie Jean Piaget *Studies in Reflecting Abstraction*. Psychology Press, 2001 In navolging van von Glasersfeld maak ik geen gebruik van Piaget's onderscheid tussen empirisch en reflectieve abstractie. Een klassieker op dit gebied (en voor het voglende hoofdstuk is Wilhelm Worringer, *Abstraction and Empathy: A Contribution to the Psychology of Style*, Elephant, 2008 (oorspronkelijk in het Duits uitgegeven in 1908)

Abstractie verwijst naar een proces waarbij iets gereduceerd wordt tot iets anders, tot *een essentie*. In het oorspronkelijke Latijn betekent *abstractum* het wegtrekken of meeslepen. Het prefix *ab* wordt gebruikt bij woorden om aan te geven *dat iets ergens vandaar gebeurt of om een scheiding of verwijdering te kennen te geven*. Het woord *tractum* betekent eenvoudigweg trekken. Een echo van deze betekenissen zijn nog altijd herkenbaar in de gangbare betekenis van het woord abstract in het Nederlands: *Er niet bij zijn met je gedachten, of, je bezighoudend met afgeleide begrippen of niet tot de zintuiglijke werkelijkheid behorende voorstellingen*. (WNT)

Het afgeleide van iets kun je omschrijven als een *extract*. Extractie en abstractie liggen dicht bij elkaar. Uittrekken en wegtrekken of *er af* trekken verwijzen ieder naar een iets andere ruimtemorfologische activiteit. Bij het uittrekken ga je er vanuit dat hetgeen je *er uit* trekt er eerst *in* zit. Of, in het geval van kleren, dat ze *om* het lijf heen zitten. Eigenlijk trekt men het lichaam *uit* de kleren. Bij het wegtrekken zit het er niet *zozeer in*, maar eerder *bij* of *op*. Een bijzondere vorm van uittrekken is het extract of distillaat. Hetgeen dat ergens wordt uitgetrokken is dan op een speciale manier in hetgeen waar het uit getrokken wordt. Bij het gewone *uittrekken* trekt men iets zelfstandigs uit iets dat er omheen zat, een duif uit een hoed bijvoorbeeld. De duif en de hoed deelden een bepaalde maatvoering waardoor de duif in de hoed paste, en de hoed had een vorm waarin een duif past. Bovendien blijken er mensen te zijn die duiven in hoeden stoppen om ze er vervolgens weer uit te trekken. De relaties tussen duiven en hoeden blijken veelvoudig. Maar de relatie tussen het product (duif uit de hoed) en haar grondstof (hoed met duif er in) is in dit geval wordt meestal niet op een dergelijke manier geschreven. De duif had, voorat het de hoed in dook, al een gedaante en leven als duif. Zo ook de hoed. Als men het heeft over extract als product bedoelt men meestal een ientiere relatie op grondstof niveau. Het verschil tussen de grondstof en hetgeen er uit getrokken wordt en het geen achterblijft is dan minder autonoom. Bovendien transformeert ieder bestanddeel in deze formule tijdens het distillatieproces. Van de duif kunnen we zeggen dat het verschil tussen de duif in de hoed en de duif buiten doe hoed de duif min of meer in tact laat. Maar thee is niet alleen niet het theeblad, maar vermengt zich met water: zonder theeblaadjes en water kan er geen thee worden *getrokken*, zonder water en theeblaadjes wordt thee geen thee. Wat is er nu gebeurd? Eigenlijk verschillen de twee processen nauwelijks. Duif en hoed en thee en theeblaadje verschillen eigenlijk alleen in schaal. Het enige waar een wezenlijk verschil optreedt is in de mate van transformatie van de duif en de thee. Dezelfde duif en hoed combinatie kunnen talloze malen hun truc herhalen zonder een permanente transformatie te ondergaan. De duif zal het proces wellicht vervelend en angstaanjagend gaan vinden, dus er is wel degelijk sprake van een transformatie maar toch, theeblaadjes laten zich maar een keer trekken. Hier komen we zo op terug. Eerst een ander facet van de gangbare Nederlandse betekenis van het woord abstract.

2

Wat is iets dat niet tot de zintuiglijke werkelijkheid behoort? Dat is toch iets dat een extract moet zijn van onze zintuiglijke ervaring, een afgeleide van de werkelijkheid? We moeten strikt omgaan met ons denken en alleen een uitleg accepteren die voortkomt uit het waargenomen en het waarneembare. Die spelregel heet de empirie. De rest is tovenarij. Dat wil niet zeggen dat het niet belangrijk is als maatschappelijk verschijnsel, immers zijn religie, meningen, vooroordelen, leugens, smaak enz. erg normerend en hebben veelal evenzoveel positieve effecten als negatieve effecten. Hun effect hangt af van hun gebruik door de mens. Niettemin zijn ze uiteindelijk te grillig om een dwingende verklaring te kunnen afleggen. Het verklaren laat ik het liefst aan de wetenschap over. Goedde, de waarneming moet vervolgens passen in een logisch mechanisme oftewel werkend en consistent koppelsysteem van verklaringen. Waar dat systeem wringt ligt het aandachtsgebied en tegelijkertijd de grens van de wetenschap. Dat de kunst die regels aan zijn laars lapt is haar voorrecht, daarin zit haar creativiteit. Dat wil overigens niet zeggen dat de kunst zich aan het waarneembare onttrekt. Sterker nog, daar legt ze zich geheel en al op toe. En dat betekent dat er ook een wetenschappelijke benadering van kunst mogelijk is. In de wetenschappelijke benadering, (ook de wetenschappelijke benadering van kunst) is de spelregel van de empirie vooralsnog onontbeerlijk. De wetenschap, net als kunst, zoekt uiteraard altijd de grenzen van het kenbare op. Buiten het waarneembare is er vast en zeker een realiteit maar die kunnen wij slechts benaderen vanuit de waarneembare werkelijkheid, vanuit het waarneembare. Zo zit ons lichaam nu eenmaal in elkaar. Wij zitten gevangen in de beperkingen van onze waarneming. Alle wetenschappelijke onderzoeksmachines zijn er om processen waarneembaar te maken.

Betekent het ook dat ideeën of *voorstellingen* die niet tot de zintuiglijke werkelijkheid behoren daar wel uit zijn gehaald? Die vraag moeten we anders stellen anders komen we terug in een ruzie die al eeuwen oud is. We kunnen de vraag namelijk ook zo stellen: Neemt mijn denken deel aan de zintuiglijk waarneembare wereld? Is er iets in het waarneembare deel van ons denken dat zichzelf onttrekt aan die zintuiglijk waarneembare wereld en kan ik die vervolgens duiden? Is er een niet waarneembaar aspect van ons denken dat zich toch op een of andere manier waarneembaar maakt? Die vragen zijn niet moeilijk te beantwoorden want het niet waarneembare is immers precies dat. Kan ik mij een voorstelling maken van iets dat niet waarneembaar is? Is dat in zichzelf al niet een tegenspraak?

Hoe kan ik mij een voorstelling maken als het niet waarneembaar is? Is dat niet de definitie van een voorstelling, namelijk dat het zich aan mij voorstelt dus per definitie op een of andere manier waarneembaar is? Dus het denken ontrekt zich niet en zelf nooit aan de waarneembare wereld. Het denken ontfermt zich in de fysieke en *dus* per definitie waarneembare processen van het lichaam over zaken die zich via de zintuigen aandienen in het brein. Het idee, uiteraard slechts waarneembaar voor een ander wanneer het uitgesproken wordt, is een extract, als een duif uit een hoed, of als thee van theeblaadjes of als distillaat, zoals cognac van druiven. Het betreft daarbij een nieuw bestand van de werkelijkheid. Het is net zo waarneembaar als ieder ander ding, alleen de voorwaarden waaronder het zichzelf aan ons lichaam aandient worden gewantrouwd. Men voelt dat een uitgesproken woord een ander wezen is dan bijvoorbeeld een kleur. Inmiddels weten we dat een kleur ook een code betreft. De idee betreft een werkend bestand van de wereld die de zintuiglijke wereld niet hoeft te overstijgen, maar zichzelf toevoegt aan die wereld in de vorm van ervaring en mogelijkheid. Ideeën zijn communiceerbaar, en dus waarneembaar. De geestelijke wereld is op een zinvolle manier voor te stellen als een extract of distillaat van de waargenomen wereld en vormt daar een onlosmakelijk deel van, een deel die de wereld als geheel doet groeien in het virtuele.

Nu zouden we onze eerste definitie van abstractie kunnen herhalen. Abstractie betreft een proces waarbij iets gereduceerd wordt tot iets anders, tot *een essentie*. Maar in die reductie wordt een nieuw geheel gemaakt. We nemen iets uit de waarneembare wereld en benaderen het door er een kwaliteit in te signaleren. Laten we zeggen *het mooie* in een schilderij of zo iets. Het mag ook concreter: *het horizontale* van een Prairie House van Frank Lloyd Wright of *het oneindig gelaagde* van een oude ruïne met zijn materiële, historische, semantische en romantische resonantie. Vervolgens proberen we deze kwaliteit, (het mooie, het horizontale, het gelaagde enz.) te omkaderen met een definitie (een grenzenstelsel waardoor wij het kunnen duiden als een geheel). Dan opeens het het horizontale *horizontaliteit*, het gelaagde *gelaagdheid*, het schone *schoonheid*. Van een kenmerk wordt het een abstractie, maar wel met een eigen leven. Nu dat we het hebben ontdekt in de werken van Frank Lloyd Wright en het een naam gegeven hebben kunnen we die kwaliteit gaan zoeken in andere werken en die verschillende vormen van, in dit voorbeeld horizontaliteit, met elkaar vergelijken om tot een *typologie* van het horizontale te komen.

Dat proces maakt tevens ook duidelijk dat een essentie van iets *nooit* het ding zelf betreft. Dit is een cruciaal gegeven. Een essentie van iets is een herschepping van een deel van het oorspronkelijke als geheel en zich daarmee transformeert. Abstractie is dus niet alleen een reductie van wat er al is maar ook een productie van iets dat nog niet bestond als geheel. En zodra iets als een geheel gezien wordt gaat het een eigen leven leiden en lijden.

De essentie van iets verhoudt zich tot het ding waar het een essentie van is op een heel bijzondere manier. Het woord *essence* komt uit de hoek van het distilleren. Een *essence* is een *aftreksel* van een stof, een concentraat. Je ziet dat het woord *aftreksel* een nauwe verwantschap toont met het woord *abstractie*, eigenlijk er een letterlijk equivalent van is. De *essence* van een roos is rozenwater: het geurende van een roos tot een concentraat gedistilleerd. *Essence* en *essentie* horen bij elkaar. In het denken, bijvoorbeeld, wordt het woord *essentie* gebruikt om de geestelijke kern van iets aan te wijzen. Die essentie gedraagt zich als *essence*. Al betreft het hier een kern, de kern is nooit het ding waarvan het de kern geacht wordt te zijn. Zodra het een essentie is, is het zelf ook al weer een geheel. Het is een deel dat zichzelf tot een nieuw geheel laat tellen. Het probleem ligt niet in de multipliciteit van dingen die opeens tot een geheel geteld kunnen worden, het probleem ligt juist aan het begin. De wereld is een wereld, bestaand uit... elementaire bestanddeeltjes? Die elementaire deeltjes gaan relaties aan en de wereld, of het universum, objectivert zichzelf in allerlei verschijningsvormen. Zijn die werkelijk autonoom? Is een roos iets zonder haar omgeving? Niet echt. Het is één groot systeem met subsystemen. Dus het tot een geheel tellen van iets is eigenlijk een fictieve daad ten behoeve van het gebruik. Je kunt alles als één zien. Met evenveel gemak kun je de wereld zo ver door differentiëren tot dat je bij ontelbare elementaire deeltjes uitkomt, en waar ben je dan? Eigenlijk weer bij het begin, dat alles één is of wat dan ook.

Men kan zeggen dat de essentie van iets een kwaliteit betreft dat het ding zelf *heeft*, (wellicht in een andere vorm dan het onderhavige concentraat), dat het een attribuut is van het ding waar het ding gebruik van maakt om tot zichzelf als afzonderlijk ding te komen, als ding dat van zijn achtergrond, zijn omgeving onderscheiden kan worden. (Een druif zou op die manier druifachtigheid nodig hebben, dat wil zeggen alle bestanddelen van een druif in een dusdanige configuratie dat het inderdaad een druif betreft) Die zijn ontelbaar. In het distilleren van een essentie van het ding wordt de kern onder de aandacht gebracht en daarmee geïsoleerd, wellicht ten koste van andere kwaliteiten dat het ding zou bezitten, zoals de roos zijn kleur, vorm en configuratie aan kroonbladen, zijn doornen, de manier waarop hij groeit als struik. Door het isoleren van de kern, wordt de kern iets geheel anders dan het ding waar het de essentie van is. Rozenwater is geen roos. De essentie van iets is eigenlijk een nieuw product dat slechts een

homologische relatie heeft met hetgeen waarvan het de essentie is, daar een aspect van uitzondert en dat tot een hoge concentratie voert. Zo is het met alle vormen van essentie. Als wij de frase: “*de essentie van ...is...*”, dan maken wij daarbij een ander product. Dat is goed om te weten want het betekent dat we in dat geval voorzichtig moeten zijn dat we het kind niet met het badwater weggoien.

Dus wat is nu de essentie van een roos? Alleen rozenwater? Gertrude Stein, een goede vriendin van Picasso, schreef: “Een roos is een roos, is een roos, is een roos.” Wat bedoelde ze daarmee? Welnu, dat weet ik niet. Maar men zou een interpretatie kunnen wagen, met het gevaar daarmee iets nieuws te scheppen. Wellicht betekent haar zin, zo vol sprekende tautologie, dat de roos vóór alles een roos is, een bloem, en niets anders. Maar als die interpretatie juist is, liet ze daarmee wel doorschemeren dat wij het blijkbaar moeilijk vinden om het zo te ervaren, anders had ze het niet zo vaak herhaald. En in de herhaling ligt het boeiende van haar zin, dat juist, als zin over een roos, weer een eigen leven is gaan leiden. Er is iets uiterst mysterieus in het hetgeen dat ontdaan is van de mystiek. De mystiek poogt een versimpeling te zijn van de werkelijke wereld. Maar de wereld ontdaan van de mystiek is vele malen vreemder. Immers zijn de zintuiglijke werkelijkheid en de geestelijke wereld zo met elkaar verstrengeld dat we die onmogelijk uit elkaar kunnen houden. Sterker nog, het is helemaal niet duidelijk waar de één ophoudt en de ander begint. Het moment waarop wij iets waarnemen is het al begonnen aan een vergeestelijkingproces, zitten we al midden in een leven dat waarneemt en daarmee al zijn achtergrond in de vorm van herinneringen, vooroordelen, ervaringen en smaak gebruikt om tot die waarneming te komen. De idee van een afzonderlijke geestelijke wereld is al dusdanig problematisch dat we er eigenlijk helemaal niet aan moeten beginnen. De wereld buiten onze zintuiglijke waarneming is niet te kennen. De wereld daarbinnen is geheel schizofreen. Het breidt zich continue uit in nieuwe ideeën, nieuwe ervaringen nieuwe relaties. De zintuiglijke werkelijkheid is de wereld waar al op het moment van de waarneming onze achtergrond zich in de vorm van herinneringen, standpunten en onze ervaring als sociaalruimtelijk geofende mensen mee vermengt. Vermengt of vervouwt. Wij geven betekenis aan onze omgeving tegen de achtergrond van onze ervaring. Een poging het moment van een *zuivere* zintuiglijke waarneming te isoleren, dat wil zeggen, nog vóór het brein zijn werk doet, is geheel onzinnig. Dat heeft Bergson een tijd geleden overtuigend aangetoond. Er is geen zuivere waarneming, er is alleen waarneming door vervouwing en verstrengeling met ervaring en herinnering. Een roos op het moment van waarneming is al geheel verweven met ons geestelijk leven, het leven in onze gedachtewereld. In die gedachtewereld is de roos een bloem, én nog veel meer. Het is een symbool, wellicht vervelend, het is een sfeer, het is een oordeel, én een bloem. En voor iedereen net anders. Immers heeft iedereen zijn eigen ervaring waarmee hij de omgeving benaderd.

Wat is nu de relatie tussen *een essentie* en *het object* waar het de essentie van is? Is dat geheel vrijblijvend of bestaat er een relatie tussen die twee die als het ware noodzakelijk is? Het antwoord daarop is ja en nee. Cognac kan je niet maken zonder druiven. Dus er is sprake van een noodzakelijk causaal verband. Zonder druiven geen cognac, misschien een ander drankje, maar geen cognac. Daarmee behoren druiven juist weer tot de essentie van cognac, maar zo ook het distilleren proces en water, en de cultuur waarin cognac als cognac ervaren kan worden. Ieder bestanddeel betreft dan de essentie van het bestand of product en is daarmee zelf ook weer iets van een plenum, iets dat overal relaties mee aangaat. Hier kom ik zo op terug.

Anderzijds is het antwoord nee: het is immers niet noodzakelijk cognac te maken. We kunnen ook zonder cognac. De stelling: “cognac is essentieel voor mijn leven” is mogelijk. Maar klinkt ook wat kinderachtig. Het is een existentieel gebod het zo te vinden. En de verantwoordelijkheid voor een dergelijk existentieel gebod ligt geheel en al bij het gebiedende subject (de persoon die dat zegt dus). Het kan wel waar zijn *in zekere zin*. Maar die zekere zin betreft een sociaal standpunt dat zijn eigen politieke doeleinden dient: de pose. Die relatie is dus niet noodzakelijk. Cognac kan wel tot de essentie van het leven behoren, maar dan bedoel ik daarmee dat het erg lekker vind. Het is een metaforisch gebruik van het woord essentie en dient aldus een geheel eigen zaak. Het leven zal door het ontbreken van cognac nauwelijks echt veranderen. Toegegeven, het leven *met* cognac wordt opeens een leven *zonder* cognac. Dat betreft een wezenlijk verschil maar niet één waar we wakker van hoeven te liggen.

Een derde antwoord is: er zijn ook andere kwaliteiten van een druif die men kan isoleren en tot andere producten kunnen leiden, die dan ook weer een essentie van een druif vertegenwoordigen. Dus een druif heeft een in beginsel oneindige hoeveelheid mogelijke essenties. De essentie *als kern* van iets wordt cultureel bepaald in gebruik en heeft geen wezenlijk equivalent in de werkelijkheid omdat immers een druif zelf de essentie van een druif moet zijn: zonder druif geen druif. Haal je er ook maar iets uit dan is het geen druif meer. Als men de smaak van de druif tot haar essentie verheft, dan is dat cultureel bepaald en zegt het iets over onze relatie tot druiven. Dus het toekennen van een essentie neigt al erg naar het metaforische. Het is het niet maar zit tussen het causale en metaforische in. De

veelvoud aan causale mogelijkheden, het feit dat druiven en rozen in de verwerking tot allerlei producten kunnen leiden, betekent dat vanuit onze cultuur aan gebruiken de nadruk leggen op die waarvan we kunnen zeggen dat ze er toe doen, ze hebben een gevolg, ze zijn succesvol, in die zin dat we moeite doen om ze te blijven maken.

Natuurlijk heeft de roos een geur. Maar de geur is slechts de essentie van de roos als wij de geur van een roos centraal stellen in onze aandacht. De essentie van een roos kan net zo goed op elk andere eigenschap van de roos worden toegespitst. Bovendien moeten we niet vergeten dat de essentie van iets geheel wordt bepaald door ons vermogen het als essentie waar te nemen. Zo komen we tot een typologie aan benaderingen om de essentie van een roos of een druif te kunnen vaststellen. Essenties zijn nu ver verwijderd van hun middeleeuwse hoogtijdagen waar ze de wezenlijke kern van het bestaande vertegenwoordigden. Nu zijn het zijn slechts nog nieuwe werkelijkheden en leveren geen diepere betekenis behalve die van de synthese, de recombinate, het evolutionaire succes.

Om nu terug te komen op het probleem van de abstractie en de essentie kunnen we stellen dat het abstraheren een proces behelst waarbij we iets selecteren, concentreren en vervolgens daarmee transformeren tot iets anders. Iets, dat als een geheel telt, afgezien hoe het zich verhoudt tot de rest van het *plenum* reduceren we in ons denken door er iets uit te trekken dat wij als *kern* of als *essentie* aanwijzen. Wie zegt dat dat *de* kern is? Dat doen wij zelf. Als Mondriaan vindt dat de wereld gereduceerd moet worden tot en reeks verticalen en horizontalen bijgestaan door de primaire kleuren omdat die aan *de oorsprong* zouden staan dan vind hij dat. Da is een existentiële daad, waarvoor hij alleen de verantwoordelijkheid draagt. De vraag is: vindt u dit ook? Neem dan uw verantwoordelijkheid voor dat vinden! Is wat hij van zijn eigen schilderijen vindt *essentieel* voor uw bevinden, uw interpretatie? Bent u overtuigd van zijn vinden? Neem dan uw verantwoordelijkheid voor dat vinden! Te bewijzen is het allerminst. Het is een *normerende stelling*. Waarom houdt u of houdt u niet van de schilderijen van Mondriaan? Dat is evenzogoed een *kernvraag*.

Ons debat over de wereld, onze benadering van de wereld is erg normerend, of normatief. Vandaar dat religie, magie en al dat soort zaken zeker niet zijn uitgespeeld omdat nu eenmaal overtuiging waarheid en leugen niet zomaar zijn te onderscheiden. Overtuiging en waarheid of werkelijkheid overlappen op een uiterst grillige manier. Existentie komt vóór essentie. We beginnen met leven en proberen het gedurende dat leven te snappen. Langzaam beginnen we bepaalde zaken te begrijpen, maar vooral door oefening. En als iets werkt en de verklaring die er bij is bedacht zit het werken ervan niet in de weg, dan mag die meestal wel even blijven staan. Veel religieus denken komt uit deze hoek. Veel wat onzin blijkt, blijkt niettemin soms goed te werken. Normen hoeven niet per se overeen te komen met de realiteit om een werkelijkheid te bieden. Als bijvoorbeeld een bijgeloof er toe leidt dat Jan nooit onder trappen loopt en hem daarmee hoofdpijn vanwege een vallende emmer is bespaard, dan blijkt zijn bijgeloof een goede truc, voor herhaling en imitatie vatbaar. Als hij vervolgens door zijn vrienden belachelijk wordt gemaakt vanwege het feit dat hij bijgelovig is dan is het een slechte truc en zal hij er anders mee om gaan. Of hij zal demonstratief onder trappen gaan lopen in het bijzijn van zijn vrienden, of hij zal zijn vrienden overtuigen dat bijgeloof geen slechte zaak is. De weg van de minste weerstand zal waarschijnlijk, maar dat is allerminst zeker, uitweg bieden. Dus de werking van normen die wel of niet op een realiteit berusten bepalen veel van ons handelen. Dat is niet erg mitst we dat feit niet uit het oog verliezen. Immers kunnen we niet alles wetenschappelijk aantonen en zeker in de sociale wetenschappen waar de beoefening van de geschiedenis, het denken en het ontwerpen allemaal toe behoren, is een wetenschappelijk bewijs niet secuur, uiterst situatie gevoelig, niet permanent omdat mensen leren en situaties veranderen en soms ook gewoon overbodig.

De essentie van een zaak is iets dat *wij* in onze benadering van de zintuiglijke werkelijkheid, als *kern* of als wezenlijk aanwijzen. Het is daarbij geen kern, maar een nieuw betekenismoment. Het is een nieuwe culturele constructie. Wij geven dit nieuwe *wezen* in ons betekenisveld daarmee een maatschappelijke taak. Het wordt iets waaromheen wij onze ruimte vormgeven door aan de hand van dit nieuwe wezen spelregels te ontwikkelen. Het aanwijzen van een essentie is een politiek economische aangelegenheid die voortkomt uit het lezen van een situatie in relatie tot eigen verlangens en angsten. Een essentie is een pragmatische interpretatie van de wereld onderhevig aan een politieke prioritering van zaken. Het relateert het ding onder onze aandacht tot ons gebruik. Een prioritering waarvoor de verantwoordelijkheid bij de gebruiker ligt en tevens voortkomt uit de cultuur waar deze een *onderdeel* van is. Men leest een situatie en besluit op basis van dat lezen tegen de eigen ervaring, en wellicht in het gesprek met anderen, wat de kern van de zaak betreft. De kern van de zaak is nooit de zaak zelf maar iets operationeels waardoor de zaak zelf vanuit een bruikbaar perspectief is te begrijpen. Een essentie is een distillaat. Een distillaat is iets anders dan het ding zelf. Rozenwater is een distillaat van rozen. Een essentie is het product van abstractie en zeer bruikbaar als stap in de benadering van de werkelijkheid.

Hier raken we iets fundamenteels. Iedere vorm van abstractie is een tactiek om de wereld grijpbaar te maken. Het betekent iedere keer het distilleren van de ervaring tot een essentie. En de essentie krijgt het primaat. De essentie is iets dat het primaat krijgt toegewezen. Er is nooit een de-hiërarchisering geweest dat niet een re-hiërarchisering tot stand heeft gebracht. Alles is gehiërarchiseerd. Dat kan niet anders want we hebben een voor en achterkant, een midden en een periferie. We hebben zintuigen die moeten selecteren uit het plenum en zaken *centraal stellen*. Of liever gezegd de hiërarchisering is een gevolg van de ruimtelijke productie... In feite is dus iedere daad die wij verrichten een daad van abstractie, ieder interpretatie een daad van abstractie. Waarbij we het op dat moment belangrijke *centraal stellen* en daarmee een compositie van belangen en prioriteiten scheppen waarmee we in feite weer een nieuwe ordening hebben aangebracht in de ruimte.